

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

Urkunder i gymnasiets religionsundervisning

Monika Holmer

2013

C-uppsats med didaktisk inriktning, Grund nivå, 15 hp
Religionsvetenskap med didaktisk inriktning
Religion för ämneslärare (61-90) 30 hp
Ämneslärarutbildningen med inriktning Religion/Engelska 300 hp

Handledare: Mayvor Ekberg
Examinator: Jari Ristiniemi

Innehållsförteckning

Abstrakt

1. Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställning	6
2. Metod och material	7
2.1 Urval av litteraturen	8
2.2 Urval av informanter	8
2.3 Disposition	9
3. Den didaktiska utmaningen	10
3.1 Den instrumentella undervisningen	10
3.2 Berättelsen, en väg in i religionen och livsåskådningarnas värld	11
3.3 Urkunder som källmaterial	12
3.4 Att tolka urkunder	12
4. Resultatredovisning av läromedelsanalys och intervjuer	15
4.1 Urkundernas plats i gymnasieskolans läromedel	15
4.1.1 Religion och sammanhang	15
4.1.2 Religion och livet	16
4.1.3 Relief	16
4.1.4 Söka svar, Religionskunskap kurs A & B	16
4.1.5 Mittpunkt Religionskunskap 1	18
4.1.6 Religionskunskap för gymnasiet, A-kursen	18
4.2 Redovisning av det insamlade intervjumaterialet	19
5. Resultatdiskussion - Urkunder i skolan värd	23
5.1 Lärarnas inställning till urkunder i sig och urkunder som källmaterial	23
5.2 Vägledning till urkunder i läromedel	25
5.3 Arbetsätt med urkunder	26
5.4 Uppsatsens trovärdighet	27

Käll- och litteraturförteckning

Abstrakt

Syftet med min uppsats var att undersöka hur urkunderna används i religionsundervisningen på gymnasiet. Dels av lärare och dels hur läromedlen handleder läraren till att integrera urkunderna i sin undervisning. Till bakgrund för min uppsats studerade jag hur och vad didaktiker föreslår som lämpliga arbetssätt för integrering av urkunder i undervisningen, men även vilka fördelar som urkunderna kan bidra med i undervisningen till till exempel källmaterial, i jämförande analyser och förståelse för religionernas ursprung. Jag valde att använda mig av en kvalitativ studie eftersom den lämpade sig bäst för mitt syfte. För att få ett vidare perspektiv på min undersökning genomfördes både en litteraturstudie och en intervjustudie. Genom litteraturstudien fick jag en konkret bild av vilken didaktisk vägledning läromedelsböckerna bistår lärarna med för att integrera urkunderna i sin undervisning. Med intervjustudien fick jag svar på hur lärarna arbetar med urkunderna, vilken betydelse de anser att urkunderna har för undervisningen och lärarnas egen syn på läromedlens vägledning i att på ett didaktiskt lämpligt sätt integrera urkunderna i undervisningen.

Resultatet av min undersökning visar att lärarna anser att urkunderna är av stor vikt och utgör de primära källorna till religionerna. Trots detta får de inte stort utrymme i deras undervisning. De anser inte heller att läromedlen är till stor hjälp för att integrera urkunder i undervisningen. Detta står i kontrast till vad jag kom fram till i min undersökning av läromedlen. Analysen visade att vissa böcker ger god didaktisk vägledning till att inkludera urkunder i religionsundervisningen.

Sökord: urkunder, undervisning, didaktik, läromedel, religion

1 Inledning

Jag har valt att i min uppsats skriva om användandet av urkunder i religionsundervisningen som bedrivs idag på gymnasienivå. En urkund är det ursprungliga dokument som har värde som kunskapskälla¹ och i det här fallet syftar jag på de olika religionernas heliga skrifter som till exempel Koranen inom Islam. Jag har fått uppfattningen om att religionslärarna inte använder sig så mycket av urkunderna i sin undervisning. Religionsundervisningen som bedrivs i skolan utgår oftast från läroböcker i ämnet som beskriver de olika religionerna. Man använder sig av sekundärt material. Religionernas egna heliga texter används väldigt sällan om än alls. Många elever i Sverige har aldrig öppnat en Bibel trots att kristendomen är en stor del av vårt egna svenska kulturarv och har spelat en stor roll för skolans utformande i Sverige då skolan var knuten till kyrkan under lång tid. Att inte använda en urkund i sin undervisning är dock ingen isolerad företeelse enbart knuten till Sverige. I *Belief as an Obstacle to Reading: The case of the Bible?*² belyser Mark A. Pike avsaknaden av framförallt Bibeln i undervisningen i både Storbritannien och USA. Det stora kulturarvet och den stora inspirationskälla vilket kan tillskrivas Bibeln, uppmärksammas inte enligt Pike så som det borde och skulle kunna göra genom undervisningen i skolan. Pike menar att Bibeln kan användas i fler ämnen än enbart religionsundervisningen. Bibeln har inspirerat flertalet stora författare genom tiderna så som Dickens, Kipling och Shakespeare för att nämna några. Dessa författare citerar Bibeln vid flertalet tillfällen i sina verk vilket, enligt Pike, torde verka som ett argument för att även använda sig av Bibeln även inom litteraturstudier.³ ”Although the Bible may not be used either to disparage or to encourage a religious belief it is entirely legitimate for the Bible to be ‘taught as literature’ (Wachlin, 1997, p. 11).”⁴

Lena Roos menar i *Nya mål? Religionsdidaktik i en tid av förändring*⁵ att när man använder sig av läroböckerna blir undervisningen mer fakta baserad. Som lärare förmedlar man även indirekt att den sekundära litteraturen är viktigare än den primära litteraturen.⁶ Detta resulterar då i att många elever tror att läroböckerna är primärlitteraturen och ägnar sen ingen tanke åt att det är någon som skrivit om religionen och tolkat den utifrån sitt eget perspektiv. När eleverna sedan gör ett arbete där källor ska anges vänder de sig då även ofta till en sekundärkälla, många gånger för att de tror att det är

¹ ne.se.webproxy.student.hig.se:2048/sve/urkund?i_h_word=urkund, hämtat 8/11-13.

² Pike Mark A. (2003) *Belief as an Obstacle to Reading: The case of the Bible?*, Journal of Beliefs & Values: Studies in Religion & Education, 24:2, 155-163, DOI: [10.1080/13617670305429](https://doi.org/10.1080/13617670305429), <http://dx.doi.org/10.1080/13617670305429>.

³ Pike, (2003) s. 155-156.

⁴ Pike, (2003) s. 156.

⁵ Lindgren Birgit, Thalén Peder (2006) *Nya mål? Religionsdidaktik i en tid av förändring*, s. 18.

⁶ Lindgren, Thalén (2006) s. 11.

enklare att gå till dem då de tror att tillexempel Bibeln är för svår att förstå sig på. Här har läraren ett ansvar att föra in urkunderna i undervisningen och visa på att de inte behöver vara speciellt mycket svårare än sekundärlitteraturen. Roos menar dessutom att elever upptäcker att primärkällan är mer lättläst än sekundärmaterialet de är vana vid. Roos pekar även på en ytterligare fördel med primärtexterna, den är oftast mer begränsad i sin omfattning än sekundärmaterialet.⁷ Roos syftar visserligen på universitets- och högskolestudenter i sin text men jag tror att det kan appliceras på gymnasieelever under förutsättning att läraren hjälper eleverna genom att lära dem tolka och förstå vad de olika bilderna och symbolerna betyder.

Keijo Eriksson menar i *På spaning efter livets mening* (1999)⁸ att den faktabaserade undervisningen har blivit normativ efter införandet av religionsfrihet i Sverige 1951 då man fick ett nytt sätt att se på religionsundervisningen. Detta innebar att skolan inte längre bar ansvar för att överföra en livstolkning som var vald av samhället, utan den enskilda individen fick nu ta till sig den livstolkning man själv valt.⁹

Har man ett distanserat förhållningssätt gentemot urkunder och då håller en mer faktabaserad undervisning på grund av rädslor riskerar man, enligt min mening, att tappa väsentliga delar om religionen ifråga. Jag kan även tänka mig att man håller en viss distans till original texterna, att det finns en känsla av rädsla och en negativitet kring de olika religionerna och deras egna heliga texter. I Sverige anses mest troligt en person som konstig om den skulle börja läsa Bibeln på bussen eller nästan än värre, öppna Koranen på tågstationen. Den rädslan tror jag har sitt ursprung i oförståelse och kanske även till viss del i religionsfriheten. Du får tro vad du vill men skylta inte med det. Roos funderar om rädslan för urkunderna kan bli ett problem i skolan, om lärarkåren som undervisar elever i religionsämnet knappt själv har öppnat en helig text kan bidra till missförstånd. Roos beskriver en sådan incident där en muslimsk man talar med rektorn på en skola för att informera om att det står i Koranen att muslimska flickor inte får åka skridskor.

Rektorn backar och ger pappan rätt. Senare ringer han dock upp en lokal imam som först brister ut i gapskratt och, när han sansat sig, påpekar att det skulle vara ytterst märkligt om Koranen, med sin bakgrund i 600-talets arabiska ökenlandskap, skulle ha något att säga om skridskoåkning. Rektorn kontaktar då pappan igen och frågar vad han hade menat. Av pappans förklaring framgår att den enda skridskoåkning han hade stiftat bekantskap med var den konståkning som visats på TV, där

⁷ Lindgren, Thalén (2006) s. 18.

⁸ Eriksson Keijo (1999) *På spaning efter livets mening*, s. 25.

⁹ Eriksson (1999) s. 25.

damernas dräkter förefaller vara tillverkade i ett tillstånd av akut textilbrist eftersom deras sammanlagda tygyta motsvarar en ordinär herrnäsduk.¹⁰

Roos beskriver vidare att detta missförstånd reddes ut då mannen fick klart för sig att skridskoåkningen inte skulle komma att strida mot koranens budskap om att kvinnor ska klä sig anständigt, eftersom skridskoåkning i skolans värld ser annorlunda ut med hjälm och påbylsade barn i vinterkläder. Jag kan tänka att sådana missförstånd sker dagligen och skulle sannerligen kunna undvikas till stor del om rädslan för religioner i allmänhet och urkunder i synnerhet kunde förminska. Där har vi som lärare en viktig roll att fylla. Det är upp till oss lärare att avdramatisera och visa att religionernas urkunder inte behöver vara så laddade med negativa fördomar och stereotypa bilder.

1.1 Syfte och frågeställning

I kursplanen för religionskunskap i gymnasieskolan står det i *Ämnets syfte*: ”I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor, diskutera och argumentera.”¹¹

I kommentaren till detta anges det vidare under rubriken *Kritiskt granska källor*:

Ämnesplanens skrivning om att kritiskt granska källor begränsas inte till att uppmärksamma vad olika källor, till exempel läroböcker, medier och webbplatser, har att säga om religioner och livsåskådningar. Det handlar också om att kritiskt granska texter och framställningar som skapats och formulerats inom olika religioner och livsåskådningar. Här finns utrymme för att introducera och använda olika källkritiska metoder, samt att undersöka hur föreställningar och ståndpunkter kan variera både externt, mellan källor som är förankrade i olika religioner och livsåskådningar, och internt, mellan källor som har en förankring i en och samma religiösa eller livsåskådningsmässiga tradition.¹²

Syftet med min uppsats är att ta reda på hur det ser ut i skolan idag kring de olika religionernas urkunder. Använder sig lärarna av dem i sin undervisning och hur gör de det om så är fallet? För att få svar på detta har jag använt mig av följande frågeställningar:

- Hur viktiga anser religionslärarna att urkunderna är i undervisningen?

¹⁰ Lindgren, Thalén (2006) s. 9.

¹¹ skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/rel?tos=gy&subjectCode=rel&lang=sv, hämtat 21/10-13.

¹² skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/rel?tos=gy&subjectCode=rel&lang=sv, hämtat 21/10-13.

- Anser lärarna att läroböckerna handleder dem i deras didaktiska urval i arbetet med urkunderna?
- Hur arbetar lärarna med urkunderna?

2. Metod, material och urval

Jag har valt att använda mig av en kvalitativ metod för min undersökning. Den kvalitativa metoden har sitt ursprung i den hermeneutiska vetenskapsteorin. Förförståelser, tankar, intryck och känslor som den som undersöker tar med sig in i undersökningen anses som en tillgång då det skapar kunskap såväl som förståelse och inlevelse i det man undersöker. Genom en hermeneutisk tolkning försöker man förstå helheten genom delarna av det insamlade materialet.¹³ Runa Patel och Bo Davidson beskriver detta i *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning* (2011):

Forskaren som tolkar en text, t.ex. en noggrant utskriven intervju, börjar med att först läsa hela intervjun och försöker förstå helheten i denna, för att sedan läsa olika delar i texten var för sig för att skaffa sig förståelse av dessa. Forskaren kan sedan pendla mellan dessa båda synsätt och ställa de olika förståelserna i relation mot varandra. På samma sätt kan forskaren pendla mellan subjektets synvinkel, dvs. intervjuaren, och objektets synvinkel, dvs. den intervjuade, för att nå fram till en god förståelse av det studerade problemet.¹⁴

Den kvalitativa metoden valde jag eftersom den lämpar sig bäst utifrån mitt syfte med uppsatsen. Skälet till att jag valde att använda mig av både litteraturstudier och intervjustudier är att jag anser att jag får en bredare bild av dels hur lärarna arbetar och dels för att få större förståelse för vad de anser om urkundernas betydelse i undervisningen. Litteraturstudien valde jag utifrån två olika syften. Den didaktiska studien är en litteraturorientering, likt den Sven Hartman beskriver i *Skrivhandledning för examensarbeten och rapporter* (2003),¹⁵ där jag dels får en bakgrund till min egentliga studie och dels studerar jag hur man kan arbeta med urkunder och vilken betydelse urkunderna har enligt religionsdidaktiker. Läromedelsböckerna studerade jag med syftet att få en bild av om de bistår lärarna med hjälp för att inkludera urkunderna i undervisningen och hur den hjälpen i så fall ser ut.

¹³ Patel Runa, Davidson Bo (2011) *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, s. 29.

¹⁴ Patel och Davidson (2011) s. 29-30.

¹⁵ Hartman Sven (2003) *Skrivhandledning för examensarbeten och rapporter* s. 50.

2.1 Urval av litteratur

Jag använde mig av sex läroböcker från gymnasiet för att få en bild av om och hur läroböckerna vägleder lärarna till att integrera urkunderna i sin undervisning. Läroböckerna jag använde var följande: *Mittpunkt Religionskunskap 1* (2001) Bengt Tollstadius, Ingemar Öberg och Per Bergström (red.), *Religion och livet* (2009) Börge Ring, *Religion och sammanhang* (2001) Börge Ring, *Söka svar, religionskunskap kurs A & B* (2003) Leif Eriksson, Malin Mattsson och Uriel Hedengren, *Relief, religionskunskap A plus* (2003) Nils-Åke Tidman, Bengt Arvidsson, Hans Axelsson och Magnus Hermansson och *Religionskunskap för gymnasiet A-kursen* (1997) Lars-Göran Alm. Dessa böcker fick jag låna för att studera närmare av den kommunala gymnasieskolan där jag genomförde intervjuer till min intervjustudie. Jag valde att enbart undersöka dessa böcker, vilka alla är utgivna före GY11 och därmed inte förankrade i den nya kursplanen för religionskunskap, då dessa böcker är vad två av mina informanter har att tillgå i sin undervisning. Från den fristående gymnasieskolan har jag inte kunnat inhämta någon form av läromedel då det är en, i största möjliga mån, lärobokslös skola.

När det gäller den didaktiska litteraturen har jag, som jag tidigare nämnt, använt mig av Lena Roos *Nya mål? Religionsdidaktik i en tid av förändring* (2006) som inspirationskälla för mitt skrivande. Så även artikeln i *Journal of Beliefs & Values: Studies in Religion & Education* (2003) skriven av Mark A. Pike. När det gäller litteratur för det mer praktiska arbetet i klassrummet har jag begränsat mig till Carl Eber Olivestam (2006) *Religionsdidaktik– om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*, förutom i underrubriken 3.2 *Berättelsen, en väg in i religionen och livsåskådningarnas värld* där jag även fann Mark A. Pike inspirerande, eftersom denna bok i stort sett är den enda som jag funnit på ett mer ingående sätt behandlar ämnet jag studerar, urkunder.

Jag valde även att avgränsa mig till de västerländska religionernas urkunder, judendom, kristendom och islam, och utelämnade därför de österländska religionernas urkunder, det vill säga hinduismen och buddhismen.

2.2 Urval av informanter

I min intervjustudie hade jag kontakt med två gymnasieskolor, en kommunal och en gymnasial friskola utan konfessionell anknytning. På den kommunala skolan intervjuade jag två lärare och på friskolan intervjuade jag en lärare. Informanterna blev innan intervjun erbjudna möjligheten att förbli anonyma i min redovisning av materialet. Informanterna ansåg att det gick bra att använda sig

av deras namn, vilket då även blev min intention. Allt eftersom arbetet fortskred kände jag att anonymitet var lämpligare då detta inte begränsade mig i min analys av deras svar. Vid redovisningen av deras svar på mina frågor och senare i den analytiska delen benämns de vid Lärare 1, Lärare 2 och Lärare 3. Jag använde mig av en styrd intervju, likt den Jan-Axel Kylén tar upp i *Fråga rätt vid enkäter, intervjuer, observationer och läsning* (1994)¹⁶. Jag använde mig av en frågelista med fem färdigformulerade frågor. Jag visade informanterna frågorna innan intervjun tog sin början och frågelistan låg sedan synlig för oss båda under intervjuens gång. Varje intervju skedde enskilt med en lärare i taget och varje intervju varade i ungefär 45 minuter.¹⁷ Intervjuerna med de två lärarna som arbetar på den kommunala gymnasieskolan genomfördes på deras arbetsplats, Broman gymnasiet, i Hudiksvall. Den tredje intervjun genomfördes på Glada Hudik Gymnasiet, den fristående gymnasieskolan. Citaten jag refererar är inte ordagrant citerade då det ibland varit nödvändigt att ändra talspråk till skriftspråk.

2.3. Disposition

Uppsatsen är disponerad så att jag i det följande kapitlet, *Den didaktiska utmaningen*, beskriver exempel på en mer elevaktiv undervisning som syftar till att göra eleverna intresserade av ämnet religion. Där ger jag även en bakgrund till min undersökning och tar upp olika undervisningsformer. I detta avsnitt skulle även tidigare forskning funnits med men trots mycket sökande har jag tyvärr inte funnit någon tidigare forskning på detta område vilket inleds med att redovisa innehållet i de läromedel jag har analyserat, följt av redovisningen av intervjuerna. Därefter följer min resultatdiskussion och avslutningsvis en kort sammanfattning med fokus på syftets frågeställningar.

¹⁶ Kylén Jan-Axel (1994) *Fråga rätt, vid enkäter, intervjuer, observationer och läsning*, s. 40.

¹⁷ Kylén (1994) s. 38-41.

3. Den didaktiska utmaningen

Alla lärare står inför utmaningen att lägga upp sin undervisning på bästa möjliga sätt för att nå fram till eleverna, så de får den kunskap kursplanerna och styrdokumentet fastslagit att alla elever skall få. Att arbeta som religionslärare kan då även innebära ännu en utmaning, då flertalet elever går in med en negativ attityd till själva ämnet religion. Hur man då kan få dessa elever att arbeta med en urkund som de anser vara "en gammal dammig sagobok med påhittade historier i"¹⁸ är i sig en utmaning.

3.1 Den instrumentella undervisningen

Carl Eber Olivestam menar att den instrumentella undervisningen, det vill säga en undervisning där läroböckerna står i fokus för elevernas lärande, oftast upplevs som negativt av eleverna. Denna undervisning, som idag bedrivs i stor utsträckning, kan mer komma att resultera i att eleverna lär sig att flytta kunskaper från sin lärobok till sin anteckningsbok.¹⁹ Genom att i stället använda sig av en autentisk religionsundervisning skapar läraren en förbindelse mellan elevernas egna erfarenheter och den religion eller livsåskådning de studerar. Olivestam menar att:

... man kan också söka upp den autentiska miljön i vardagen. Skolvägen kan vara en sådan miljö där man passerar ett antal byggnader (en del har troligen ett religiöst användningsområde) och människor och fordon rör sig längs vägen eller i gatubilden. Detta är elevernas livsvärld där livet och rummet bildar en enhet.²⁰

Olivestam menar vidare att:

Livsrummet är förknippat med känslor och psykiska upplevelser som ger fler överlevnadslärdomar. Underlaget för etiska samtal och lärandeprocessen får en mer autentisk prägel när den förläggs till livsrummets erfarenheter jämfört med studier i klassrummet.²¹

När eleverna vistas i en autentisk miljö – så som en kyrka eller moské, och får möjlighet att träffa personer med en speciell religionstillhörighet – där de får ställa sina egna frågor skapas en annan förståelse och då kanske också en nyfikenhet och ett intresse för att vilja lära mer genom traditionella klassrumsstudier. Naturligtvis är det inte möjligt att genomgående i hela undervisningen tillämpa detta autentiska förhållningssätt, men så mycket som möjligt ta tillvara det som erbjuds. Man öppnar

¹⁸ Lärare 1 beskrev attityden i klassrummet när läraren tog fram Bibeln.

¹⁹ Olivestam Carl Eber (2006) *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen* s. 60-61.

²⁰ Olivestam (2006) s. 62.

²¹ Olivestam (2006) s. 62.

upp en väg in i religionen som blir mer på riktigt och mer verklig för eleverna än den man studerar i läroböckerna.

3.2 Berättelsen, en väg in i religionen och livsåskådningarnas värld

För att skapa en anknytning som bas till elevens egen lärandeprocess kan läraren använda sig av berättelsen. Berättelsen är i det här fallet inte enbart det berättande ordet utan förmedlas även till eleven genom en text, bild, film eller musik. Som ett komplement till de beskrivande faktafilmerna kan läraren ta in spelfilmer i undervisningen. På det viset kan läraren skapa ett intresse och en medkänsla hos eleven som den kanske annars inte får av den faktabaserade filmen.²² Religionen blir belyst från en annan synvinkel när eleven får se en spelfilm med en huvudrollsinnehavare att följa än när eleven lyssnar på en berättande röst som förklarar uppbyggnaden och de centrala delarna i en religion.

Olivestam använder sig av filmen *Luther* (2003) som ett exempel och pekar på samspelet mellan bilden och musiken i filmen som bygger upp en stämning för eleverna. Filmen i sig, som handlar om Reformationen under 1500-talet, är dramatisk och eleverna kan få en förståelse för kampen Luther förde och motståndet han fick erfar från Påven och Vatikanen. Med en pedagogs hjälp att förklara vissa historiska händelser och benämningar inom den katolska och den protestantiska kyrkan skapar filmen ett autentiskt undervisningsmaterial.²³ Eleverna har på det sättet lärt sig och tagit till sig både kunskaper om och en känsla för den protestantiska revolutionen på ett sätt som en lärobok inte kan förmedla med fakta och årtal uppstaplade efter varandra.

Mark A. Pike lät vid en studie elever i åldrarna 14 till 16 år läsa Bibeln med intentionen att ta reda på vad den säger om förhållandet mellan Gud och människan för att på det sättet kunna tolka litteratur skriven under en tidsperiod då Bibeln inspirerade flertalet stora författare. När eleverna studerat Bibeln gav han dem ett urval av dikter ur *Songs of Innocence and Experience* av William Blake. Pike såg hur eleverna använde sig av det de studerat i Bibeln till att kunna tolka och förstå Blakes dikter.²⁴

²² Olivestam (2006) s. 100-101.

²³ Olivestam (2006) s. 101-102.

²⁴ Pike (2003) s. 157-158.

3.3 Urkunder som källmaterial

Berättelsen har alltid varit ett sätt att förmedla händelser och traditioner till en yngre generation. Långt innan skriften fanns hade berättelsen sin plats i förmedlingen av traditioner och den forna kulturen, om gudar och väsen. Att använda sig av det nedskrivna berättande ordet, till exempel Bibeln och Koranen, som en del i undervisningen ger eleverna en personlig erfarenhet av att ha studerat en urkund. Detta ger dem även en förbindelse, både i sin samtid och för framtiden, med människor med olika religionstillhörigheter.²⁵ När man för in urkunder, som en naturlig del i sin undervisning, där flertalet existentiella berättelser finns nedtecknade kan de ge eleverna en god inblick i religionernas värld.²⁶

Roos beskriver fördelarna med att använda sig av urkunder som primärt källmaterial. Genom att låta eleverna använda sig av urkunder som primärkällor får eleverna tidigt lära sig att tolka dessa texter, och på det sättet får de även en förståelse för hur texten i läroböckerna kommit till, men även öva sig i källkritik genom att bli medveten om vilka felkällor det kan finnas i dem. Eleverna tränas i att tänka självständigt. Vidare beskriver Roos att eftersom eleverna får botanisera i källtexterna så lär de sig utöver att söka svar även söka frågor. Detta, menar Roos, syftar inte till att finna ett slutgiltigt svar utan att få flera perspektiv på en given text.²⁷

3.4 Att tolka urkunder

Med religionsämnet ska eleverna lära sig att tolka människor och religioner ur olika perspektiv.²⁸ Oavsett vilken berättande väg läraren väljer, vare sig det är en spelfilm eller en av urkund behöver läraren hjälpa eleverna med att lära sig tolka. Om vi återgår till filmen om Luther behöver läraren i det fallet komma fram till sitt syfte med att visa filmen. Vad vill läraren att eleverna ska få ut av filmen? Om syftet är att eleverna ska få kunskap om vad den protestantiska reformationen var, vad som orsakade den, vad den ledde fram till och dessutom hur den har påverkat vårt eget kulturarv behöver läraren utveckla en strategi för att det ska nå fram till eleverna. En möjlig väg till att uppnå detta mål är att ge eleverna en introduktion före filmen, där läraren dels förklarar olika benämningar och titlar inom den katolska och protestantiska kyrkan och dels ger en förklaring om personerna som figurerar i filmen. Lärarens introduktion och elevernas erfarenhet och upplevelse av den visade filmen ska sedan återkopplas i en elevaktiv diskussion där eleverna får formulera nya frågor och nya

²⁵ Lindgren, Thalén (2006) s. 17.

²⁶ Olivestam (2006) s. 84.

²⁷ Lindgren, Thalén (2006) s. 14-15.

²⁸ Olivestam (2006) s. 100.

svar efter filmen. På samma sätt behöver läraren närma sig urkunderna. Vad vill läraren att eleverna ska få i utbyte av att ha studerat en helig text? Att tolka en text från en helig skrift kräver att läraren vet hur han ska närma sig den.

Olivestam menar att om man lär sig tillämpa tolkningskoder på olika tolkningsnivåer blir det lättare att närma sig en helig text. Vad man sedan kommer fram till med hjälp av tolkningskoden kan komma att skilja sig kapitalt beroende på vilken textnivå som kommer att användas. Genom att använda sig av koderna och nivåerna vägleds eleverna till en större förståelse för hur gamla texter kan vara betydande och aktuella för människor i dagens samhälle. Likaså får eleverna lära sig att en text kan tolkas och förstås på många olika sätt, vilket även det är en fördel i dagens mångkulturella samhälle.²⁹

Till sin hjälp att förklara dessa tolkningskoder och textnivåer använder Olivestam sig av berättelsen om Jona som finns representerad i judarnas Tanach, de kristnas Bibel och muslimernas Koran, de tre Abrahamic religionernas heliga skrifter.³⁰ (Se Jonabok i Gamla testamentet) Likt Olivestam använder jag mig av berättelsen om Jona i beskrivningen av dessa tolkningskoder och textnivåer.

Den *litterala nivån* säger att texten ska tolkas och förstås bokstavligt, som en berättelse. De som väljer den litterala tolkningsvägen menar att det inte finns någon tolkning av texten, det som står är det riktiga och det rätta. I berättelsen om Jona som handlar om att han blev uppslukad av valfisken på grund av att han var olydig mot Gud, ses enligt den litterala nivån som en händelse som ägt rum på riktigt. Jona klev in i fisken och även ur den.

Med den *tematiska nivån* finns ett tema bakom berättelsen och för att den ska förstås och tolkas rätt behöver man även studera de närmast liggande texterna. Berättelsen om Jona blir enligt den tematiska nivån inte den centrala berättelsen utan den bidrar till att förstå och tydliggöra ett annat tema. I Koranens berättelse om Jona används den till att illustrera människornas stundande undergång.

På den *symboliska nivån* finner man en dold undermening med berättelsen där budskapet eventuellt blir tydligt i en annan tid eller under andra omständigheter. Berättelsen om Jona har ett budskap som kanske blir tydligt i en annan tid och under andra omständigheter. Med den symboliska nivåns

²⁹ Olivestam (2006) s. 99.

³⁰ Olivestam (2006) s. 91.

tolkningssätt tolkas berättelsen om Jona som ett hemligt tecken från Gud som blir synligt först när Jesus kommer. Berättelsen visar att Jesus är den av Gud utlovade Messias.³¹

Vidare menar Olivestam att dessa fyra tolkningskoder, som sedan appliceras på de tre tolkningsnivåerna har avgörande betydelse för hur utgången av textens tolkning blir.

Den *mytiska koden* visar på att historien kan vara en vägledning för vilka beslut man fattar i framtiden. Man tar lärdom av historien. Jona berättelsen kan med den mytiska koden i Koranen tolkas så som att varken människa eller profet går säker därför ska man inte vara övermodig utan underkasta sig Gud.

Med den *etiska koden* är det moraliska handlandet som står i fokus och där textförståelsen ska leda till en tillämpning. Olivestam menar att den etiska kodens tolkning är dominerande i Koranens sätt att visa på att Jona visar på ett grundläggande moraliskt förhållningssätt. Lyder människan Gud går allt väl, om inte kommer straffet.

Den *mystiska koden* pekar på en djupare dimension där texten i sig är en metafor för något annat. Med den mystiska koden kan Jona och fisken djupast tolkas som en metafor för ett inre tillstånd. I Nya testamentet tolkas det så att Jesus som Messias måste besegra dödens makt för att få människornas tillit. De tre dagar som Jona var i fiskens buk motsvarar de tre dagarna mellan Jesus död på korset och uppståndelsen.

Den *visionära koden* synliggör ett perspektiv mot framtiden. I evangelierna i Nya testamentet ses Jona och hans mödosamma ansträngning, där han själv var nära att dö för att rädda ett fiendefolk och deras framtid, som att Jesus fullföljde Jona insatts när Jesus själv dog och återuppstod. Genom detta gav Jesus människorna hopp om ett evigt fredsrike för alla.³²

Med dessa koder och textnivåer kommer eleverna fram till en egen tolkning av primärmaterialet och därifrån kan sedan eleverna, såsom Roos beskriver att en av hennes professorer lärde henne, använda det sekundära materialet som en hjälp till att förstå den primära källtexten.³³

³¹ Olivestam (2006) s. 97.

³² Olivestam (2006) s. 98.

³³ Lindgren, Thalén (2006) s. 19.

4. Resultatredovisning av läromedelsanalys och intervjuer

Syftet med min studie var att undersöka hur religionsundervisningen i gymnasieskolan förhåller sig till de olika religionerna och livsåskådningarnas urkunder. I min resultatredovisning kommer jag att börja med analysen av litteraturen genom att redogöra för hur de sex läromedelsböckerna är utformade i relation till urkunderna. Där efter följer en redovisning av svaren på mina intervjufrågor till de tre religionslärarna.

4.1 Urkundernas plats i gymnasieskolans läromedel

Av de sex läromedelsböcker jag studerat var det endast två böcker som rent konkret uppmanar till studier av urkunder. Övriga böcker refererar till urkunderna i olika stor grad. Här följer en redovisning av de analyserade läroböckerna.

4.1.1 *Religion och sammanhang* (2001) Börge Ring.

Bibeln får i denna bok ett eget kapitel där författaren går igenom både uppbyggnaden av och förklaringar till Bibeln. Författaren förklarar ordet testamente, vad Gamla testamentet innehåller och vad Nya testamentet innehåller. Eleverna får en genomgång av Gamla testamentet där de får veta att detta är judarnas heliga bok, och att de kallar sin bibel för *Tanach*. Nya testamentet förklaras även det på ett enkelt sätt där författaren beskriver att den handlar om Jesus och kristendomens första tid. Som ett avslutande stycke i bibelkapitlet förklaras hur Bibeln ska läsas. Kapitlet omfattar nio sidor. Under kapitlet Bibeln är lästipsen upplagda på detta sätt:³⁴

LÄSTIPS	
MYTER	
Världens skapelse	1 Mos 1-2
Adam	1 Mos 2-3
Eva	1 Mos 2-3
Kain, som mördade sin bror Abel	1 Mos 4
Noa	1 Mos 6-8
PATRIARKERNAS HISTORIA	
<i>Abraham</i>	
Förbundet, Hagar och Ismael, förbundstecknet	1 Mos 15-18
Isak födelse	1 Mos 21:1-21
Offerprovet	1 Mos 22:1-19
<i>Isak</i>	
Isak välsignar Jakob	1 Mos 27
<i>Jakob</i>	
Jakobs dröm	1 Mos 28:10-22
Jakobs söner	1 Mos 35:23-26

³⁴ Ring Börge (2001) *Religion och sammanhang, religionskunskap*, s. 57.

Samma upplägg till vidare studier i urkunden ges inom exempelvis kapitlet Islam för att jämföra Koran och Bibel. I kapitlens uppgiftsdel kan en uppgift vara utformad på följande vis:³⁵

4. I både Bibeln och Koranen omnämns demoner/onda andar. Läs dem och gör en jämförelse.
Gamla testamentet: 3 Mos 17:17, 5 Mos 18:10-14, 3 Mos 19:31. 3 Mos 20:27, 5 Mos 32:17, Psaltaren 106:37, Jesaja 8:19.
Nya testamentet: Matteus 8:31, Markus 3:20-30, Markus 1:23-28
Koranen: Sura 6:112, 6:130, 7:38/36, 7:179/178, 18:50/48, 46:29-35/28-25, 51:56, 55:14-15/13-14, 72:1-15.
Flera av dessa texter är många tusen år gamla. Hur kan man utifrån dagens kunskap läsa dem?

Tillvägagångssättet i denna läromedelsbok uppmuntrar eleverna till studier i urkunderna först genom lästips och sedan genom sina uppgifter. Den vägleder även läraren i sitt sätt att introducera eleverna i urkunderna som en naturlig del i sitt kunskapssökande.³⁶

4.1.2 Religion och livet (2007) Börge Ring

I denna lärobok, utgiven sex år senare, av samma författare som föregående bok, får alla religioners heliga skrifter ett eget stycke med förklaringar av innehåll och upplägg i det kapitel som i övrigt behandlar den aktuella religionen. Dock har författaren i denna lärobok inte samma didaktiska perspektiv. Här finns varken uppgifter eller lästips som hänvisar till att studera en helig skrift.³⁷

4.1.3 Relief (2003) Nils-Åke Tidman, Bengt Arvidsson, Hans Axelsson och Magnus Hermansson

Läroboken *Relief* tar i varje religions kapitel upp deras heliga skrifter där de beskrivs och förklaras. Boken har inga uppgifter kopplade direkt till själva urkunderna. Däremot finns ett uppslag som sträcker sig över två sidor med rubriken För jämförelse och reflektion Heliga skrifter. Här finner man en förklaring till vad heliga skrifter är och sedan presenteras de olika religionernas heliga skrifter samlade i ett och samma uppslag. I detta uppslag återfinns heller inte någon elevuppgift kopplad till urkunderna i fråga.³⁸

4.1.4 Söka svar, Religionskunskap kurs A & B (2003) Malin Mattsson, Leif Eriksson och Uriel Hedengren.

³⁵ Ring (2001) s. 193.

³⁶ Ring (2001) s. 54-63, 37, 167-168, 193.

³⁷ Börge Ring (2007) *Religion och livet*, s. 79, 101-103, 137-138.

³⁸ Tidman Nils-Åke, Arvidsson Bengt, Axelsson Hans, Hermansson Magnus (2003) s. 35, 54-55, 83-84, 108-109.

I denna boks andra kapitel Hur studerar man religion? tar författarna upp hur man kan arbeta med en helig skrift. De lägger fram en analysmodell för att göra studier av en urkund enklare för eleven. De pekar på tre steg där man går från att se texten *i sin helhet* till att se dess *sammanhang/situation* för att komma fram till att förstå texten och göra en *tolkning* av den. De förklarar dessa tre steg som ”stora nycklar”. När förklaringen genom de stora nycklarna är genomförd övergår författarna till de ”små nycklarna” där det handlar om att analysera textens språk. Till hjälp ger de eleverna tre frågeställningar:

- Vad är utmärkande för språket i texten? Är det svårt eller enkelt? Är det vardagligt eller högtidligt? Varför används just ett sådant språk?
- Finns det något bildspråk i texten? Varför används just dessa bilder? Vilka känslor och associationer ger de? Innehåller de någon specifik laddning?
- Finns det några symboler i texten? Varför används just dessa symboler? Vilka känslor och associationer ger de? Innehåller de någon specifik laddning?³⁹

Författarna visar i denna bok de Abrahamitiska religionernas stamfader Abrahams släkträd. Eleverna kan här se hur fördelningen till islam, judendom och kristendom tilldelas Abrahams efterkommande generationer. Namnen på dessa personer ges både på svenska och arabiska. Under rubriken Abrahams barn – profeter och personligheter förklarar författarna att flertalet av personerna från Abrahams släkträd återfinns både i Bibeln och i Koranen. De ger en översikt över dessa personer och var i Bibeln och Koranen man kan läsa om dem, så som till exempel Abraham/Ibrahim, Ismael/Ismail⁴⁰:

Bibeln	Koranen
ABRAHAM: 1 Mos 12-25, Joh. 8:31-59, Rom 4	IBRAHIM: Sura 2:124-130, 3:65-68, 3:84, 3,95-97, 4:125, 6:74-83, 11:69-76, 14:35-41, 16:120-124, 19:41-50, 21:51-70, 26:69-104, 37:83-101
ISMAEL: 1 Mos 16-17, 21:8-21, 25:7-18	ISMAIL: Sura 4:163, 14:39, 19:54-55, 21:85

På detta sätt fortsätter så författarna vidare med namnen Isak/Ishaq, Jakob/Yakub, Josef/Yusuf, Moses/Musa, David/Dawud, Salomo/Sulayman, Maria/Maryam och Jesus/Isa. Vidare refererar de med parenteser på flertalet ställen i boken med källhänvisningar till både Bibeln och Koranen.

³⁹ Eriksson Leif, Mattsson Malin, Hedengren Uriel (2003) *Söka svar*; s. 36.

⁴⁰ Eriksson, Mattsson, Hedengren (2003) s. 197.

Lärobokens uppgifter följer genomgående samma mönster i varje kapitel och under rubriken Sök på egen hand återfinns uppgifter vilka påvisar att eleverna skall läsa någon helig skrift för att kunna lösa uppgiften. Till exempel börjar uppgiften om den muslimska kvinnan i kapitlet om islam med en beskrivning över kvinnans ställning i muslimska länder som sedan följs av frågeställningar:

Vad står det då i Koranen? Vilka regler och påbud finns i texterna vad gäller kvinnans ställning, skyldigheter och rättigheter? Hur kan de tolkas? Läs följande suror:

klädsel 24:31, 24:60, 33:59

döttrar 4:11, 16:57

hustrur (och män) 2:187, 2:222-223, 2:234-237, 4:3, 4:19-25

kvinnan och paradiset 9:72, 33:35, 56:28-38

rättigheter 2:226-232, 4:7-12, 4:127-130, 33:49, 65:2-6⁴¹

Upplägget i *Söka svar* ger en god didaktisk grund för läraren till användandet av urkunder i sin undervisning.⁴²

4.1.5 *Mittpunkt Religionskunskap 1* (2001) Bengt Tollstadius, Ingemar Öberg och Per Bergström (red.)

I denna läromedelsbok, vilken framför allt riktar sig till elever vid yrkesförberedande program, innehåller enbart några källhänvisningar till heliga texter. Ingen av bokens uppgifter är utformade till att arbeta med någon urkund.⁴³

4.1.6 *Religionskunskap för gymnasiet, A-kursen* (1997) Lars-Göran Alm

I den äldsta läroboken, *Religionskunskap för gymnasiet*, finns det i texten i kapitlet om judendom och kristendom referat med parenteser med hänvisning så att eleverna kan se vilken källa som använts, till exempel: ”Jag skall ge dig och dina ättlingar det land där du nu bor som främling, hela Kanaan, till egendom för all framtid. Och jag skall vara deras Gud (Första Moseboken 17:8).”⁴⁴

Kapitlet vilken behandlar kristendomen är det enda kapitlet vars uppgifter är uppbyggd för vidare studier i Bibeln för eleverna. Av de tolv uppgifterna är det endast två uppgifter som hänvisar eleverna att studera Bibeln närmare. En av dessa uppgifter är utformad på detta sätt:

⁴¹ Eriksson, Mattsson, Hedengren (2003) s. 316.

⁴² Eriksson, Mattsson, Hedengren (2003) s. 25-37, 197, 236, 280-281, 316.

⁴³ Tollstadius Bengt, Öberg Ingemar, Bergström Per (red.) (2001) *Mittpunkt Religionskunskap1*, s. 41, 64.

⁴⁴ Alm Lars-Göran (1997) *Religionskunskap för gymnasiet, A-kursen*, s. 47.

2. Liknelsen om den obarmhjärtige medtjänaren i Matteusevangeliet 18:23-35 är viktig för den kristna synen på hur människan ska leva. Läs den och försök återge huvudtanken med egna ord! (Ta först reda på värdet av de två summor som nämns. Titta i Nya testamentets uppslagsdel.)⁴⁵

De övriga kapitlen i denna läromedelsbok saknar hänvisningar i parentes form, exempelvis till Koranen som islams urkund, vilket finns i kapitlet om judendom och kristendom, om än mycket sparsamt. Endast två av de tio uppgifterna uppmuntrar, som tidigare nämnts, till vidare studier i urkunder och då och ingen till Gamla testamentet, utan enbart till Nya testamentet.

Kort sammanfattat ser vi att i de läroböcker jag har studerat finns det i några av dem vägledning och uppmuntran till vidare studier i urkunder. De böcker där en mer utförlig vägledning finns är *Religion och sammanhang* av Börge Ring och *Söka svar; Religionskunskap kurs A & B* av Malin Mattsson, Leif Eriksson och Uriel Hedengren. Dessa båda böcker ger eleverna flera uppgifter med anknytning till urkunderna. Genomgående saknas dock hänvisningar till urkunderna utöver de Abrahamic religionerna, judendom, kristendom och islam.

4.2 Redovisning av det insamlade intervjumaterialet

Varje intervju skedde individuellt och jag redovisar då även svaren individuellt. Där jag har återgett svaren som citat är dessa inte direkt ordagrant återgivna då jag skrivit om dem från talspråk till skriftspråk.

1. Vilken inställning har du till de olika urkunderna- och hur viktigt tycker du att det är att eleverna får kännedom om urkunderna, så att de kan använda sig av dem som källmaterial i undervisningen och i sitt lärande?

Lärare 1:

Denna lärare säger att urkunderna utgör grunden för religionerna men att läraren själv sällan använder sig av dem i sin undervisning. Vissa delar tar läraren upp mer men då framförallt i C kursen. (I den nya kursplanen GY 11 är Religionskunskap C nu mer en frivillig specialisering, 100 poäng⁴⁶) Läraren tycker att det är viktigt att eleverna använder sig av urkunderna som källmaterial, men betonar samtidigt att: ”Man måste formulera uppgiften så att de kan leta i urkunderna. Man måste göra det snyggt eftersom eleverna oftast är negativt inställda till ämnet i sig.”

⁴⁵ Alm (1997) s. 76.

⁴⁶www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/rel, hämtad 2013-12-10.

Lärare 2:

Lärare 2 svarar likt Lärare 1 att urkunderna utgör grunden för religionerna och menar dessutom att vissa urkunder är svårare än andra. Läraren känner sig mer bekväm med Bibeln jämfört med hinduismens Rigveda texter, vilket läraren kan tycka känns litet orättvist gentemot de övriga religionernas heliga texter. Denna lärare har även börjat känna mer och mer en vilja och önskan att använda sig av urkunderna i undervisningen, på grund av att det finns en förutsättning, utifrån läroplanen, för att eleverna ska veta vad och hur Bibeln och Koranen ser ut, men trots detta har majoriteten av eleverna har aldrig hållit i en helig skrift.

På frågan om det är viktigt att använda urkunderna i undervisning och elevernas lärande menar sig läraren ha märkt att eleverna generellt tycker att det är mycket enklare att söka och finna information i Koranen än i Bibeln.

Lärare 3:

Denna lärare menar att urkunderna utgör basen för undervisningen. Lärare inleder varje nytt moment med att ta med de heliga texterna till lektionen, så att eleverna får titta i och känna på dem. Läraren säger vidare att:

Jag använder mig mycket av symboler. Jag dukar upp allt som ett smörgåsbord till exempel om vi jobbar med islam tar jag fram bönen mattan, koranen, en kompass och en gästslöja. Det blir lättare för eleverna att knyta ihop och knyta upp sin kunskap med hjälp av symboler. Jag tycker att det är lite tråkigt att det är så svårt att få tag på heliga texter utöver judendom, kristendom och islam men jag har skickat ut förfrågningar om Avasta texter.

Lärare 3 anser att det är mycket viktigt att använda sig av urkunderna som källmaterial i undervisningen och i elevernas lärande för att eleverna ska få en förståelse och en respekt för de heliga texterna. Läraren anser att undervisningen blir alltför abstrakt för eleverna om man enbart nämner ordet Koranen.

2. Anser du att läroböckerna handleder dig till att på ett didaktiskt lämpligt sätt att integrera de heliga skrifterna i din undervisning? Önskar du att läroböckerna gav mer vägledning i att integrera urkunderna på ett didaktiskt lämpligt sätt i undervisningen?

Lärare 1:

Läraren anser att den bok som läraren använder sig av just nu inte gör det, och generellt sett så gör inte läroböckerna det. Läraren säger: ”Nej, boken jag använder mig av just nu hjälper inte till med integration av urkunder i undervisningen.”

Informanten tycker att det är mycket önskvärt att ha tillgång till böcker där vägledning till integration av urkunder finns, och uttrycker en önskan om att sådana läroböcker borde författas. Läraren tror dock att bristen på vägledning i läromedlen kan ha att göra med att det inte finns några nya böcker som är anpassade till den nya läroplanen, GY 11:”Ja absolut! Det är mycket önskvärt! Men det kan ha att göra med den nya läroplanen också, att det inte hunnits göra någon ny bok som är anpassad till den.”

Lärare 2:

Denna lärare använder sig inte så mycket av läroböckerna i sin undervisning, men anser ändå att vissa böcker har en del jämförande uppgifter som är bra och som läraren plockar ut och använder sig av. Angående önskan om didaktisk vägledning blir svaret att det finns en önskan om mer vägledning i böckerna, och likt Lärare 1 tar även Lärare 2 upp att det inte finns någon bok som är anpassad till GY 11:

Men jag använder mig ju som sagt inte så mycket av böckerna. Eleverna får en bok av mig i början som de kan använda som sin egen bas, något de kan ha för egen del med basfakta om religionerna i. Annars så plockar jag från många olika källor, jag plockar från flera olika läroböcker eller så gör jag egna uppgifter. Men jag skulle så gärna vilja kunna flytta fokus från basfakta i religionerna!

Lärare 3:

Denna lärare menar att läroböckerna inte alls är till någon hjälp för att integrera de heliga skrifterna i undervisningen. Denna lärare tar fram sitt eget material:”Nej verkligen inte! Just därför håller jag på att skriva en egen lärobok som då även ska ta upp de textlösa religionerna.”

Denna lärare önskar likt Lärare 1 och Lärare 2 att läroböckerna skulle ge mer didaktisk vägledning vilket även är en av anledningarna till att hon nu författar sitt eget läromedel.

3. Hur arbetar du för att väcka elevernas intresse för urkunderna?

Lärare 1:

Lärare 1 använder sig inte direkt av urkunderna som källmaterial, men om så skulle vara anser läraren att det gäller att skapa ett intresse hos eleverna. Läraren funderar kring uppgiften att göra jämförelser mellan urkunderna i sig och till samhället av idag, och att man då kanske ska se dem som rent historiska dokument. Att se den historiska texten i ett nutidsperspektiv skulle kanske ge intressanta perspektiv på nutida sammanhang. Men samtidigt sägs: ”Nej, jag använder ju mig inte av dem. Fy skäms på mig!”

Lärare 2:

Lärare 2 anpassar undervisningen till det gymnasieprogram i vilket undervisningen sker. Etiken sägs då passa in i omvårdnadsprogrammet. Eleverna vid restaurangprogrammet brukar få sätta ihop en meny vilken ska vara helt koshergodkänd med hjälp av gamla testamentet. I övrigt brukar läraren ge dem jämförande uppgifter, så som vad står det i Bibeln och Koranen om att bära slöja? Läraren säger lite förvånat att denna faktiskt tyckte sig se att eleverna tyckte att det var roligt att arbeta praktiskt med innehållet urkunderna: ”Men jag önskar att det fanns mer tid till att riktigt kunna botanisera i urkunderna. Urkunderna är verkligheten i religionerna och de är heller inte tolkade vilket läroböckerna är.”

Lärare 3:

Denna lärare använder sig, vilket jag nämnde inledningsvis, väldigt mycket av symbolerna i sin undervisning. ”Genom att sätta in symbolerna i sitt sammanhang blir det hela mer på riktigt för eleverna och de blir lättare för dem att förstå, och de får en bättre respekt för religionerna i sig.”

5. Resultatdiskussion – Urkunder i skolans värld

Syftet med min studie var att få en bild över hur det ser ut i skolan idag kring de olika religionernas urkunder. I resultatdiskussionen utgår jag från syftets frågeställningar vilka var framtagna för syftet med min undersökning.

5.1 Lärarnas inställning till urkunder i sig och urkunder som källmaterial

Informanterna jag intervjuade var alla överens om urkundernas betydelse för religionerna och anser dem dessutom vara grunden till religionerna i sig, men även för religionsundervisningen. Vidare var informanterna även överens när det gäller betydelsen för eleverna att känna till de heliga skrifterna som källmaterial. Trots denna enighet skiljer lärarna sig åt i användandet av dem i sin undervisning. Lärare 1 använder sig i stort sett inte alls av urkunderna i Religionskunskap 1 och 2. Lärare 2 plockar ut delar till eleverna för en jämförande analys mellan två olika urkunders texter, vilket jag anser är en aning besynnerligt, så till vida inte läraren har arbetat med att lära eleverna att tolka dessa texter. För min del har jag svårt att finna att detta skulle vara fallet eftersom denna lärare inte syns prioritera urkunderna som ett primärt källmaterial. I intervjun nämndes varken någon introduktion eller återkoppling till en elevaktiv diskussion där eleverna tillsammans får formulera nya frågor och nya svar, vilket vi såg att Olivestam betonar. Detta var också vad Roos ansåg vara viktigt, i det hon menar att om eleverna får botanisera i källtexterna så lär de sig att inte bara söka svar utan även ställa nya frågor. För att kunna läsa och analysera texter i Bibeln eller Koranen behöver eleverna få tillgång till instrument att använda sig av i textarbetet. En introduktion med tolkningskoder och tolkningsnivåer, likt de Olivestam tar upp⁴⁷, anser jag är en nödvändig hjälp för eleverna. Men min slutsats blir att jag inte kan finna att lärarna i sina svar ger intryck av att urkunderna är en prioriterad del i undervisningen. Inte heller kan jag finna att de anser att det är viktigt att eleverna känner till och använder urkunderna som källmaterial i sitt lärande. Det jag mest saknar är att mina informanter inte gav några konkreta förslag på någon form av introduktion eller återkoppling. Att använda sig av urkunderna som källmaterial, vilket Roos framhåller och som jag instämmer i, handlar inte om att få ett slutgiltigt svar utan om att söka nya frågor och därigenom få ett vidare perspektiv, eller som hon säger att ”botanisera” och diskutera.⁴⁸

Informanternas svar pekar även på att lärarna förefaller arbeta självständigt, de syns planera sin egen undervisning utan samverkan i ett arbetslag eller med övriga religionslärare. Vid den kommunala

⁴⁷ Olivestam (2006) s. 97-98.

⁴⁸ Lindgren, Thalén (2006) s. 14-15.

gymnasieskolan där två av informanterna arbetar blev det väldigt tydligt med tanke på deras olika svar. De delar arbetsplats men de bedriver sin undervisning på olika sätt. Om det beror på lärarens egna inställning till urkunderna, eller lärarens tro på elevernas negativa inställning till urkunderna, eller om det beror på tidsbrist för läraren i sitt planeringsarbete har jag inget svar på.

Eventuellt kan det vara så att lärarens tro på elevernas negativa inställning färgar av sig på undervisningen, vilket jag tyckte mig kunna ana i min intervju med Lärare 1. I ett ämne som i sig kan, eller upplevs, vara negativt laddat måste läraren försöka hålla elevernas engagerade under en hel lektion. Att då blanda in en urkund, där läraren förväntar sig ge negativa reaktioner, kan mest troligt hålla läraren tillbaka i sin vilja att faktiskt använda sig av heliga skrifter.

Om då läraren istället lägger sin egen oro åt sidan och applicerar en autentisk religionsundervisning, liksom den Olivestam⁴⁹ beskriver, tror jag nog att lärarna skulle nå fram till eleverna på ett annat plan. Lärare 3 pekar på vikten av den autentiska undervisningen i beskrivningen av det ”smörgåsbord” som dukas fram, till exempel genom att ta fram bönenmattan, koranen, en kompass och slöja. Läraren menar att genom den autentiska undervisningen får eleverna en annan förståelse och respekt för både heliga föremål som för religionen i sig, det blir mer verkligt med den autentiska undervisningen. Denna lärares beskrivning tycker jag stämmer väl överens med vad Olivestam säger om vikten av den autentiska undervisningsformen. Genom att skapa anknytning till elevernas egen verklighet får undervisning och lärande en annan innebörd och genomslagskraft hos eleven.⁵⁰ Att läsa om till exempel Bibeln i en lärobok har inte samma verkan på eleverna som när de får öppna den riktiga Bibeln och känna dess tyngd, tunna papper och doft.

Lärare 2 nämnde lite förvånat att denna tyckte sig se att eleverna faktiskt tyckte att det var roligt att arbeta med urkunderna vilket även Roos tar upp.⁵¹ Lärare 2 är då den lärare som arbetar mest med urkunder, i det att eleverna vid restaurangprogrammet får uppgiften att sätta ihop en helt koshergodkänd meny med hjälp av Gamla testamentet. Lika så att läraren ge dem jämförande uppgifter, så som vad står det i Bibeln och Koranen om att bära slöja. Läraren visar ett förvånat uttryck när denna säger att eleverna faktiskt tycker att det är lättare att arbeta med Koranen än med Bibeln. Detta tyder, enligt min mening, på lärarens egen inställning. Jag kan tänka mig att läraren förväntade sig att eleverna skulle visa en negativ inställning och inte finna något intresse i att arbeta med Koranen. Detta kan jag också tänka mig håller lärarna tillbaka i att arbeta med Bibeln som källmaterial, då de vill hålla en balans mellan de olika religionernas urkunder.

⁴⁹ Olivestam (2006) s. 60-61.

⁵⁰ Olivestam (2006) s. 61.

⁵¹ Lindgren, Thalén (2006) s. 18.

5.2 Vägledning till urkunder i läromedel

I min studie av läromedelsböckerna som finns tillgängliga för religionsundervisningen i gymnasieskolan fann jag, i motsats till vad mina informanter informerade mig om, att det fanns böcker med väl utformade elevuppgifter för studier i urkunder. Två av mina informanter anser att läromedelsböckerna som finns tillgängliga för dem inte vägleder dem på ett didaktiskt lämpligt sätt till att integrera de olika urkunderna medan en av informanterna tycker att de till viss del fyller den funktionen.

Det intressanta i de avvikande svaren är att de informanter, Lärare 1 och Lärare 3, vilka inte tycker att litteraturen vägleder dem arbetar på olika skolor. De från den kommunala gymnasieskolan har tillgång till samma litteratur men ger här olika svar. Vad som föreföll för mig mest förvånade efter analys av läromedelsböckerna var att Lärare 1 svarade: ”Nej, boken jag använder mig av just nu hjälper inte till med integration av urkunder i undervisningen.” Läraren använder sig av boken *Söka svar* av Eriksson, Mattsson, & Hedengren, vilken jag själv anser är utformad på ett sådant sätt att den främjar användandet av urkunder i undervisningen.

Informanten från den fristående skolan, Lärare 3, framhäver att de är en lärobokslös skola där de försöker i möjligaste mån skapa sitt eget material utifrån vad kursplanen för religionskunskap fastställt att eleverna ska lära sig. Läraren betonar sitt användande av symboler, eller det som kännetecknar vad som hör till praktiserandet av islam, i sin undervisning. Läraren tar med stolthet fram och visar mig alla föremål läraren har som hör till varje religion, men ger mig dock inget konkret svar om det sätt på vilket läraren arbetar med urkunderna. För mig blir denna informants arbetssätt mer av att eleverna får känna på och titta på symboler men inte arbeta med dem. Det jag saknade i beskrivningen var just något som liknade Olivestams beskrivning av de olika tolkningsnivåerna och tolkningskoderna. Att vi som lärare konkret ska visa eleverna vad symbolen står för genom att läsa om detta i urkunderna, till exempel att bönemattan visar på islams underkastelse under Gud. Detta tänker jag är en väg till att kunna förstå olika människors sätt att tro.

Informanterna önskar mer didaktisk vägledning av läroböckerna. Två av informanterna påpekar dock att bristen på vägledning i de befintliga läroböckerna kan bero på att de inte är utformade efter den nya läroplanen. Detta kan jag inte hålla med om. Jag anser snarare att deras resonemang om att anledningen till att det inte finns någon vägledning till urkunderna i läromedelsböckerna beror på att de inte är anpassade till den nya kursplanen brister. Jag vill snarare hävda att detta kan tyda på att de

själva inte studerat de tillgängliga böckerna så ingående, mest troligt gäller detta inte minst den i stort sett lärobokslösa friskolan. Visst finns det läroböcker där vägledningen är bristfällig eller helt saknas, men av de böcker jag har studerat finner jag ändå två som är tillfredsställande när det gäller att vägleda i en undervisning inriktad på att hjälpa eleverna att studera urkunderna som primärkällor. Min slutsats i frågan om kurslitteraturen vägleder i de didaktiska valen blir att lärarna inte tar tillvara den didaktiska vägledningen som faktiskt finns i böckerna. Om lärarna skulle studera de läroböcker som finns så skulle de upptäcka att de faktiskt har de tillgång till en hel del vägledning. Tidsbristen de talar om som en del i att inte använda urkunderna i undervisningen fallerar, som jag ser det, eftersom böckerna har dukat upp det på ett lämpligt didaktiskt sätt som läraren kan använda sig av.

När man så arbetar på en skola där man framhäver att man är en lärobokslös skola men ändå vill hävda att böckerna inte tillför något vad gäller vägledning i urkundsundervisning finner jag besynnerligt. Vad har man då att jämföra med blir min fråga.

5.3 Arbetsätt med urkunder

Utifrån min analys av läroböckerna kan jag mena att det finns en mängd olika tillvägagångssätt att använda sig av urkunder i sin undervisning om religionerna. Carl-Eber Olivestam poängterar fördelen med en autentisk undervisning där eleverna får tillgång till både undervisning och lärande på ett mer verklighetstroget sätt genom bland annat studiebesök i till en kyrka eller en moské. Olivestam menar att en förutsättning för en givande lärandeprocess är lärarens egen erfarenhet av att besöka en helig plats. På det viset blir det lättare för läraren att förmedla känslan av att finnas på plats gentemot att enbart ha läst om platsen.⁵² Nu är jag av den åsikten att oavsett vilket ämne man undervisar i så blir det mer greppbart för eleverna när läraren själv har upplevt och har en erfarenhet av det man förmedlar till eleverna. Jag anser likt Lärare 3 att när eleverna får en helig text i sin hand så skapar det en annan förståelse och respekt för religionerna och de människor som har en tro. De behöver inte alls själva vara troende eller ha samma åsikter men att få en förståelse för och då att kunna respektera människor med en för oss själva främmande kultur och trosuppfattning är en viktig del av religionskunskapsämnet. Om läraren släpper sina, enligt min mening, ofta förutfattade föreställningar om att ”eleverna kommer inte att tycka om det här” och om de heliga skrifterna som tidsödande i undervisningen så tror jag att det kan minska rädslan för att ägna sig åt urkunderna. Detta är något som Lena Roos tar upp, samtidigt som hon även menar att det är möjligt att skapa både en nyfikenhet och ett intresse hos eleverna. Även i detta sammanhang kan vi se på Lärare 2 som beskriver sin lektion där eleverna ska med gamla testamentets hjälp komponera en tre rätters meny

⁵² Olivestam (2006) s. 61.

helt enligt kosherreglerna som väldigt framgångsrik. Eleverna var engagerade i uppgiften och de tyckte att det var en intressant uppgift att lösa. Att använda sig av jämförande uppgifter där eleverna får se dels på likheter och dels på olikheter mellan de Abrahaitiska religionernas urkunder ger även eleverna förståelsen för hur texter och berättelser kan tolkas på olika sätt. Jag kan även se det viktiga i att eleverna får vetskap om hur mycket Bibeln och kristendomen har påverkat vårt egna kulturarv och samhällsstruktur liksom stora delar av Europa. Pike menar att Bibeln i sig är det största enskilda verk vilken inspirerat flertalet kända kompositörer och författare till flertalet stora verk av kulturell betydelse. För att bara nämna en av dessa så citerar Shakespeare Bibeln på flertalet ställen i sina verk men det har gått flertalet förbi då man inte studerar Bibeln. Många tror nu att de citerar Shakespeare när de i själva verket citerar Bibeln.⁵³ Likt Pike tänker jag att urkunder kan studeras i andra ämnen utöver religionskunskap. Genom att studera urkunder kan elever lättare tolka en text skriven under en tidsperiod då religionen och dess texter på ett mer genomgripande sätt påverkade samhället än vad det gör idag. Det kan ge eleverna en förståelse hur vår egen etik och moral formats av religionerna. Jag delar även Roos åsikt om att studier i urkunder inte syftar till att finna ett slutgiltigt svar utan att få flera perspektiv på en given text.⁵⁴

Jag anser efter mina studier i läromedelsböckerna att det faktiskt idag finns fullgod vägledning i dessa böcker för lärarna att introducera urkunderna i sin undervisning men att lärarna inte använder dessa.

5. 4 Uppsatsens trovärdighet

Avsikten med min uppsats var att ta reda på hur undervisningen kring olika religioners urkunder såg ut i gymnasieskolan idag. Jag hade naturligtvis gärna sett att jag kunnat få intervjua fler informanter, men flertalet av de jag hörde av mig till, via både telefon och mail, svarade inte på min förfrågan om att få genomföra en intervju eller så avböjde de på grund av tidsbrist. Jag kan på grund av detta i min uppsats inte ge något välgrundat svar på vad lärare anser om urkunder i undervisning och lärande. Jag anser dock att min uppsats är en pilotstudie och den utgör en god grund till fortsatta studier inom ämnet. Jag anser att det är ett ämne som borde studeras mer ingående. Det jag tycker mig kunna säga är att jag anar att arbetet med urkunder inte är särskilt prioriterat i religionsundervisningen.

Jag gick in i arbetet med föreställningen att undervisning i urkunder knappt bedrevs alls i skolorna. Jag hade även en bild av avsaknaden av vägledning och uppmuntran till studier i befintliga

⁵³ Pike (2003) s. 155-156.

⁵⁴ Lindgren, Thalén (2006) s. 14-15.

läromedelsböcker i skolan. Jag tycker att jag till viss del fått dessa åsikter motbevisade då det var endast en informant som inte arbetade med urkunder, även om jag inte fullt ut kan säga att de övriga prioriterade urkunder som den primära källan. Det var enbart Lärare 2 som kunde ge mig något exempel på hur läraren arbetade. Lärare 1 erkände direkt att denna inte alls arbetar med urkunderna och Lärare 3 framstod som väldigt stolt över att denna gjorde det, men kunde inte ge mig något exempel på hur. Vad gäller urkunder i läroböckerna, står det klart att i vissa böcker är avsaknaden total men av de sex böcker jag studerat finns det två där urkunderna får ett väl fungerande didaktiskt och pedagogiskt upplägg vilket jag anser är till god hjälp för lärarna.

Avslutningsvis kan jag också säga att tidigare forskning på området i stor sett saknas i min uppsats. Trots ihärdigt sökande från min sida har jag inte kunnat hitta någon sådan forskning. Likt mina informanter har jag den åsikten att urkunderna utgör en grund och enligt mig borde de vara representerade i större utsträckning i undervisningen. Jag anser därför att det borde finnas tidigare forskning på området.

Käll- och litteraturförtäckning:

Skriftliga källor:

- Eriksson Keijo (1999) *På spaning efter livets mening*, Institutionen för pedagogik lärarhögskolan i Malmö
- Hartman Sven (2003) *skrivhandledning för examensarbeten och rapporter*, Natur och Kultur
- Kylén, Jan-Axel (1994) *Fråga rätt, vid enkäter, intervjuer, observationer och läsning*, Kylén Förlag AB
- Olivestam Carl Eber (2006) *Religionsdidaktik*, 1 uppl. Liber
- Patel Runa, Davidson Bo (2011) *Forskningsmetodikens grunder*, Studentlitteratur AB, uppl. 4:1
- Roos Lena (2006) *Nya mål? Religionsdidaktik i en tid av förändring, Åter till Källorna!* redaktörer
- Lindgren Birgit, Thalén Peder, Swedish Science Press

Elektroniska källor:

- Pike Mark A. (2003) *Belief as an Obstacle to Reading: The case of the Bible?*, Journal of Beliefs & Values: Studies in Religion & Education, 24:2, 155-163, DOI: [10.1080/13617670305429](https://doi.org/10.1080/13617670305429),

<http://dx.doi.org/10.1080/13617670305429>

[www.ne.se.webproxy.student.hig.se:2048/sve/urkund?i_h_word=urkund](http://www.ne.se/webproxy.student.hig.se:2048/sve/urkund?i_h_word=urkund) hämtat 8/11-13

[www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-](http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/reltos=gy&subjectCode=rel&lang=sv)

[kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/reltos=gy&subjectCode=rel&lang=sv](http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/reltos=gy&subjectCode=rel&lang=sv), hämtat 21/10-13